

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

**Výukový materiál zpracován v rámci projektu
EU peníze středním školám**

Čtenářská gramotnost 3

Martin Rostek

Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.5.00/34. 0418

Číslo klíčové aktivity: III/2

Název klíčové aktivity: Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT

Číslo materiálu: VY_32_INOVACE_341-360

Datum: 30. 8. 2013

Vzdělávací oblast:	Literární komunikace (analýza literárního textu)
Tematická oblast:	Česká a světová literatura 20. století
Předmět:	Český jazyk
Třída:	VI.A
Výstižný popis způsobu využití, případně metodické pokyny:	Jedná se o soubor pracovních listů. Každý list je tvořen ukázkou a otázkami. K dispozici jsou rovněž vypracované stručné odpovědi na otázky.
Klíčová slova:	Halas, Hrubín, Kainar, Kolář, Nezval, Seifert, Orwell, Holub, Mikulášek, Salinger, Zahradníček, Závada, Holan
Druh učebního materiálu:	Pracovní list

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je Mgr. Martin Rostek

Obsah

1. Eduard Bass: Cirkus Humberto (VY_32_INOVACE_341).....	4
2. Vítězslav Nezval: Historický obraz (VY_32_INOVACE_342).....	5
3. Jaroslav Seifert: Přilba hlíny (VY_32_INOVACE_343)	6
4. Vilém Závada: Povstání z mrtvých (VY_32_INOVACE_344).....	7
5. František Halas: V řadě (VY_32_INOVACE_345)	8
6. Vladimír Holan: Rudoarmejci (VY_32_INOVACE_346).....	9
7. František Hrubín: Hirošima (VY_32_INOVACE_347).....	10
8. František Hrubín: Romance pro křídlovku (VY_32_INOVACE_348).....	11
9. Jan Zahradníček: La Saletta (VY_32_INOVACE_349)	12
10. Josef Kainar: Veliká láska (VY_32_INOVACE_350)	13
11. Josef Kainar: Nové mýty (VY_32_INOVACE_351)	14
12. George Orwell: 1984 (VY_32_INOVACE_352)	15
13. Josef Kainar: Člověka hořce mám rád (VY_32_INOVACE_353)	16
14. Jaroslav Seifert: Píseň o Viktorce (VY_32_INOVACE_354).....	17
15. J. D. Salinger: Kdo chytá v žitě (VY_32_INOVACE_355).....	18
16. Jaroslav Seifert: Halleyova kometa (VY_32_INOVACE_356).....	19
17. Jiří Kolář: Prométheova játra (VY_32_INOVACE_357)	20
18. Ivan Olbracht: Golet v údolí (VY_32_INOVACE_358).....	21
19. Miroslav Holub: Tak zvané srdce (VY_32_INOVACE_359).....	22
20. Oldřich Mikulášek: Ortely a milosti (VY_32_INOVACE_360).....	23
Stručné odpovědi na zadané otázky a úkoly	24
1. Eduard Bass: Cirkus Humberto.....	24
2. Vítězslav Nezval: Historický obraz	24
3. Jaroslav Seifert: Přilba hlíny	24
4. Vilém Závada: Povstání z mrtvých	24
5. František Halas: V řadě	25
6. Vladimír Holan: Rudoarmejci.....	25
7. František Hrubín: Hirošima	25
8. František Hrubín: Romance pro křídlovku	25
9. Jan Zahradníček: La Saletta	25
10. Josef Kainar: Veliká láska	26
11. Josef Kainar: Nové mýty	26
12. George Orwell: 1984.....	26
13. Josef Kainar: Člověka hořce mám rád	26
14. Jaroslav Seifert: Píseň o Viktorce	27
15. J. D. Salinger: Kdo chytá v žitě.....	27
16. Jaroslav Seifert: Halleyova kometa.....	27
17. Jiří Kolář: Prométheova játra	27
18. Ivan Olbracht: Golet v údolí	28
19. Miroslav Holub: Tak zvané srdce	28
20. Oldřich Mikulášek: Ortely a milosti	28

1. Eduard Bass: Cirkus Humberto

(VY_32_INOVACE_341)

To si Karas hned první den Vaškova cvičení zaskočil k modré maringotce, aby viděl, jak to synovi jde. Ale co spatřil, nad tím mu srdce ustrnulo hrůzou. Ten berber, ten machometán stál tam u schůdků, levou nohu měl o jeden z nich opřenu, že mu šlo stehno vodorovně. A Vašek ležel zády přehozen přes stehno, hlava a ruce mu visely na jedné straně, nohy na druhé a ten divoch, ten násilník tiskl mu oběma rukama hrudník a kolena dolů, nic jinak, než jako by chtěl Vaškovi zlámat páteř.

„Lá iláha illáláh,“ supěl při tom, neboť se opíral o hocha ze všech sil, „voilà, to to lupe... to to krupe... mašalah, kosti se lámou... klouby se vytahují... všechno bolí, já vím, já vím, mio ragazzo, jen drž, jen drž... je třeba slogare il dorso, vykloubit hřbet, la spina, tutto scheletro, celou kostru... oh, oh la la vertebra... bene, bene, benissimo... voilà...“

(...)

Když se Karas přihnul k osmičce, Vašek už tam seděl na schůdkách.

„Co, Vašku, Vašíčku, jaké to bylo u Ahmeda?“

„Dobrý, táto,“ odpověděl Vašek s nezvyklou vážností. „Půjde to.“

„A co jste cvičili?“

„Dvě hodiny mne učil dělat taneční kroky a děkovat se obecenstvu.“

„Cože – děkovat se...?“

„Ano. Pan Achmed říká, že nejtěžší je poděkovat se a poklonit obecenstvu, aby to šlo na všechny strany. On chce, aby to bylo pěkně provedeno, podle pravidel, a říká, že už to nikdo tady neumí.“

„Ale já jsem tam ráno byl a viděl jsem docela něco jiného... jak tě láma...“

„Tys tam byl, táto?“ Vašek se podíval na Karase a zaostřil oči.

„Byl... a viděl...“

„Tak to tedy nesmíš. To nesmíš, táto.“

Vašek mluvil, jak ho Karas ještě neslyšel. Něco z dospělého znělo v tom hlase a něco rozhodného, jako u jeho maminky.

„A proč bych nesměl...?“

„Protože bys to nevydržel, táto“ řekl pevně Vašek a dodal: „A já to vydržím.“

Pak v něm zase zvítězil dětštější tón a on opakoval s chlapeckou umíněností:

„Vydržím a vydržím a vydržím. A budu skákat líp než Paolo.“

(BASS, E. *Cirkus Humberto*. Praha: Československý spisovatel, 1959. s. 138.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Co je v ukázce zachyceno?
- 2) Charakterizujte Vaška na základě ukázky:
- 3) Jakou roli plní v ukázce dialog?
- 4) Kdo je vypravěčem příběhu? Jak takový kompoziční postup nazýváme?
- 5) Jaké jazykové prostředky jsou v ukázce použity? Doložte je konkrétně:

2. Vítězslav Nezval: Historický obraz (VY_32_INOVACE_342)

Právě odtroubili válku, u nás bojuje se.
Banda drzých trosečníků loupí, střílí, rve se.
Srdcem Prahy kanonáda vrahů neotřese!

Právě odtroubili válku. Krvácíme v míru.
Poražený nepřítel dští na tě, Praho, síru!
Bojujeme, krvácíme, neztrácíme víru!

Čtvrtý den nás ostřeluje prudká kanonáda,
svět už slaví mír a na nás oheň s nebe padá,
zas už krvácíme sami, zas to osud žádá.

Vidíš, Praho, co je býti na pokraji zkázy!
Praho, tebe ničící poražení sebevrazi!
Tvoje věže praskají jak staré vzácné vázy.

Sebevrah, jenž vysál nás, teď cynicky tě boří,
za to, že jsi opět česká, musíš platit hoří,
právě odtroubili válku, Praha, hoří, hoří!

(...)

Přišli včas jak legendární vojska z dávných kronik.
Zvítězili! Nyní sedí v hloučcích u harmonik.
Mají kouzlo ruských písní, jejich zvláštních tonik.

(...)

Ruce zdrsněly jim bojem, duši mají hebkou.
Pěticipá hvězda, jež jim vyšla nad kolébkou,
zvítězila za svět v boji s umrlčí lebkou.

(NEZVAL, V. *Dílo IX. Historický obraz*. Praha: Československý spisovatel, 1955. s. 63-64, 71.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Doložte, že se jedná o poezii reagující na válku (a konkrétně tzv. poezii díkuvzdání):
- 2) Proč je v ukázce zdůrazňována Praha (s čím to souvisí)?
- 3) Jak jsou básní charakterizováni sovětsí vojáci a jak nacisté?
- 4) Čím je báseň výrazná po formální stránce?

3. Jaroslav Seifert: Přilba hlíny (VY_32_INOVACE_343)

Květnové noci

Snad přece jenom jednou za život
je dopřáno nám spatřit budoucnost
a jenom jedna věrná smrt
nás hlídá.

Noc první, růžová,
vám polštář čechrala
z kameni dlažeb.

Kosi zpívali
a kaštan nesl svícny obřadně,
když už se stmívalo.

Noc druhá, zelená,
kdy padal teplý déšť
na vaše helmice, ta byla plná hvězd,
jak bývají noci májové.

Noc třetí sršela jiskrami,
čtvrtá noc měla příchut' popela
a páchla po kouři jak rozbořený krb.
(...)

To muži svírali
své granáty tak jako ňadra žen,
noc třetí byla plná nadějí,
noc čtvrtá byla ze všech nejhorší.

A kdo dal tankům křídla?
Kdo?
Noc čtvrtá byla ze všech nejdelší,
to volali, že hoří Pražský hrad.
Však časně z rána ruka obhroublá
mně padla do mých.

Jak se jmenoval
ten rudý voják, už jsem zapomněl,
však jeho ruku držím dodneška.

Noc pátá poté byla bílým dnem.

(SEIFERT, J. *Přilba hlíny*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 128-129.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Co báseň zachycuje?
- 2) Doložte, že se jedná o tzv. poezii díkuvzdání:
- 3) Jaká je atmosféra básně (jaké pocity jsou v ní vyjádřeny)?
- 4) Jaký kompoziční postup je v básni výrazně uplatněn?
- 5) Které básnické prostředky jsou v básni použity?

4. Vilém Závada: Povstání z mrtvých (VY_32_INOVACE_344)

Hutníci

Nebesa srší pádem meteorů.
Praskají rudná horstva na obzoru
a v kosmu kovovém jen jedna zem
zasunuta pod hliněným nánosem...

Tu kalužemi s pěnou železité rzi,
kde ropuchy se líhnou v puškvorci,
prosákne v třesavisku rozhoupaném
narudlá rána podebraná bahnem.

Tu boky břehů obnažené k slabině
vyhřejnou železem a hnijí v bačině,
krev z nich však netryskne a nezalije ránu.
Zdupaná země má a bez vulkánů?

Tu jenom z úst se vyřine jak z hutě kov
ohnivý žalozpěv se struskou slov.
Co se to spaluje v té peci žhavé
a valí hrdlem tvým, podobno lávě?

Má slunce skvrny své a měsíc krátery
a země chladnoucí rozryta šrapnely.
Už draci soptějí ze šachet zaplašení,
však horším zemětřesením se chvějí stěny.

Pod sady, haldami a pod kanály
tenounká slupka nánosů a skály.
Pod ní železné jádro zemské útroby
a srdce ohnivé, bušící na hroby.

Živoucí jádro zemské hlubiny
už vyloupili na granáty a na miny.
S rudami země tavili rudy hvězd
a kuli zbraň na vyvrácení měst.

Planeto kovová, ty strašný arzenále,
my jsme tvé krátery, soptící neustále.
Kde řefavěl a jiskřil tvrdý kyz,
Ze sopek hniloby se valí hnis.

Kde orkán železa nanesl hory trupů,
my oškrabujem strusky zaschlých strupů.
Rez krve prolité jak zlato plavíme
a přes ty hory mrtvol mosty stavíme.

(ZÁVADA, V. *Ve skořápce země*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 130-131.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Jak je v básni zachycen průmysl a krajina jím poznamenaná?
- 2) Která další témata se v básni ještě objevují?
- 3) V básni se alespoň náznakově objevuje i motiv války, vyhledejte ho:
- 4) Báseň je postavena na naturalistických detailech, najděte jejich příklady:

5. František Halas: V řadě (VY_32_INOVACE_345)

Tak umírali

Cvakot a dupot Už se šepí
a ráno leze z modrých cích
vidím je zbledlé v rámcích dveří
přejeli prstem po límcích

zpocených košil polkli sucho
zrak kradmo sklouzl po těle
přitiskla bázeň k žebrům ucho
vyrostlo ticho zpyšnělé

Jsou bosí Mlask a mlask krok mlaská
ted' verš se hryže v rozpacích
Že by to byla zeměláská
vracená v chvatných polibcích

Na konci bylo vstalo slovo
svět můj i váš jím založen
závětné vpadá hrdinovo
do víry mužů v žaly žen

Prosíku verše zazní velce
kyvadla těl nám měří čas
Kam jdu tam vrazím do viselce
Jen bděte bděte prosím vás

(HALAS, F. *Životem umřít*. Praha: Československý spisovatel, 1989. s. 263.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Na co báseň reaguje?
- 2) Jaká je atmosféra básně (jaké pocity jsou v ní vyjádřeny)?
- 3) Čím je báseň typicky „halasovská“?
- 4) Čím je báseň výrazná po formální stránce?

6. Vladimír Holan: Rudoarmejci (VY_32_INOVACE_346)

I

Seznámil jsem se s ním na vesnici jednoho podzimního večera,
když jeho kamarádi promítali na stěně mlýna film Kirov.
Navštěvoval mne pak denně. Sloužil u protiletdecké baterie
a jeho oči stále slzely od čtyřletého pohlížení do slunce.

(...)

Po letech satanských příznaků byl jsem ohromen
jeho lidskou skutečností. Jak plaše kladl na židli
svou čapku pilotku! Na jeho blůze nebylo odznaků
a teprve později mi ukázal dvě medaile:
za obranu Kavkazu a Kerče, medaile, které nosil v kapse
jen halabala zabalené do papíru.

O válce mluvil nerad. O hrdinství se nezmiňoval vůbec.

(...)

A verše miloval a čítával mi

Majakovského s láskou. Ale za chvíli a se stejnou horoucností
a jaksí rozjímavě vytrhl přečtenou stránku, nasypal tabák
a ukroutil si z ní cigaretu...

Pak uhodily první mrazíky a padla cikánská rosa... Ach, to dítě-muž,
s jakou pýchou mi přišel ukázat svůj nový vatovaný plášť!

Když odjížděl, loučil se jaksí narychlo,
loučil se jako všichni, kteří touží po brzkém shledání,
ale kteří tuší, že se už nikdy nesejdou (...)

(HOLAN, V. *Noční hlídka srdce*. Praha: Československý spisovatel, 1963. s. 72-73.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Doložte, že se jedná o tzv. poezii díkuvzdání:
- 2) Čím se báseň liší od ostatní tvorby podobného zaměření?
- 3) Jak je charakterizován sovětský voják?
- 4) V básni se objevuje také kontrast mezi sovětským vojákem a okupanty. Vyhledejte ho:

7. František Hrubín: Hirošima (VY_32_INOVACE_347)

Ó hvězdy, mokré hvězdy,
ó bílé luny Dipronu,
rozpuštěné na lžičce čaje
(...)

Už před hodinou začal šestý srpen
devatenáct set pětáctřicet.

Je jedna hodina a patnáct minut
z půlnoci, přesně (letní čas).
(...)

A ve vinárně Puritě:
v tu chvíli žena s osladičem
špatného vína upije.
Je záhadná, je nečekaná,
je sestra bludic z Transplutonie.

Ó hvězdy, marno, hvězdy,
zavírám oči a slyším váš svit,
bolestné usyknutí noci pozemské
(...)

Přichází domů pozdní chodec
a rozsvěcuje. Světlem do tmy noční
vyhřezla jeho samota.

Zouvá se, roztahuje bosé prsty,
tak jako by z nich pouštěl zem.

Ó hvězdné nebe, vidím tvoje ticho,
jak mléčně rozstříklo se prostorem

V tu chvíli na Dálném východě
je ráno, krásné ráno, osm hodin
a patnáct minut (japonského času).

V tu chvíli v domě na předměstí Prahy:
nemocné dítě pípá ... pít –
a dole žena s osladičem
špatného vína upíjí –
a jiná žena v mezipatře
v šelestu peřin počala –
a pozdní chodec u půdy se zouvá
a roztahuje bosé prsty,
tak jako by z nich pouštěl zem –

(ó želvo slunce, najednou tak rychle
mou báseň vlečeš ke konci)

– v tu chvíli zde, zde na předměstí Prahy,
je jedna hodina a patnáct minut
z půlnoci, přesně (letní čas) –
a tam je krásné ráno, osm hodin
a patnáct minut...

Tam v tu chvíli
právě to padá na Hirošimu

(HRUBÍN, F. *Básně*, Brno: Host, 2010. s. 198-200.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Jaký smysl v básni mají hvězdy, když si připomeneme, že skladba začíná verši „*Chci na vás, hvězdy, zpívat oslavu a zespod jiné výjevy se derou...*“?
- 2) Popište kompoziční postupy použité v ukázce:
- 3) Proč se v básni pracuje s detaily, co tyto detaily zachycují?
- 4) Jaké básnické prostředky jsou v ukázce použity?

8. František Hrubín: Romance pro křídlovku (VY_32_INOVACE_348)

Dnes v noci (28. srpna 1930)

Pralesy kopřiv, hvězdami bičované
k oku dokořán. Vlahá srpnová noc.
Sedím v okně s koleny u brady. Bdím.
Musím bdít. A chlad ze světnice mě tiskne
do teplých a vonných vosků tam venku.

(Tiskne mě na pečeť vzpomínky, již jednou
se odhodlám zlomit.)

(...)

Je půlnoc kopřiv
a půlnoc kopru, který promítá
na černou oblohu své zlaté okolíky.
Sedím v okně a bdím.

Terina je všechno,
čím vždycky člověk poprvé vydechne.
A Tonce tryskají andělsky bílá stehna
z vřesů a metlic.

Jednou to začalo:

To jsi mi, tatínku, poprvé půjčil břitvu.
Tenkrát voněla síň koprovou omáčkou

(...)

Lešanská pout' (červen 1933)

Lešany budou kýlem
drhnout o hroby dávných tanečníků.
Ty dny po pouti budou patřit mně a jí.

(Je to tři roky, co ke mně večer co večer
vyskočila v jízdě a moje křídla
rozprostřela se v její krvi.)

Další lešanská pout' (červen 1934)

„Umřela na záškrt. V zimě.“

„Terina?“

Večer budu ležet u plotu, obličejem
v trávě. Z návsi mě Viktorova křídlovka
bude přibíjet k zemi a její sólo
bude se třepetat pod mými spánky,
pěstmi je budu vyhánět, to bych si však musel
rozpoltit hlavu o mezník, aby náraz
vyrazilo ven.

(...)

Jednou v srpnu

budu se vracet z Prahy, obcházet sám sebe,
obcházet sochu z bláta, kterou jsem
odhalil hluboko pod obzorem lidí,
a octnu se nad řvavým stolem.

Lepkavě

minuty budou přelézat vyšší a vyšší
kopečky nedopalků cigaret a horda
cizích mužů se bude ohmatávat
tykadly sklenek.

Tu jeden z nich vstane a chytí
mě za klopu:

„Ty mě neznáš?“

„Ne!“

„Já jsem

Viktor!“

Obejmeme se kolem ramen a vyjdem
na spící náměstí. „Jedem tam!“ řekne
a povede mě k vozu se záclonkami.
„Psst! Aby stará...!“ Nastartuje traktor
a pořád s prstem na ústech, jako by
ženu nic neumělo vzbudit než
lidský hlas, kývne hlavou, abych nasedl.

(HRUBÍN, F. *Básně*. Brno: Host, 2010. s. 273-305.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Popište kompoziční postupy použité v ukázce:
- 2) Vyvod'te z ukázky, kdo by přibližně mohl být Viktor a jaký byl jeho vztah k Terině?
- 3) Charakterizujte vztah vypravěče (lyrického subjektu) k Terině:
- 4) Jaké básnické prostředky jsou v ukázce použity?

9. Jan Zahradníček: La Saletta (VY_32_INOVACE_349)

Zvony (zbyly-li jaké) vyzváněly zblízka
na samém srázu věčnosti
Už zrána se stmívalo, přišel déšť a potom slova
má ubohá slova rozprášená od posledního útoku
na zamořené pásma strachu
táhnoucí se podél veškeré skutečnosti mých pěti smyslů
a ještě dál
počala se znovu šikovat
voják za vojákem
(...)
Nastal podzim
Bylo po veliké válce, ulice rozbourány
bylo před velikou válkou, ulice postaveny
Léto od nás odcházelo tak jak dosud žádné léto
Stmívalo se, růže šly spát, děti se s pláčem
probouzely, jak by jim kdosi bránil růst
Ty starší tlačila můra, ptali se druhá druh
je to minulost doznívající v hrůzách snů
je to budoucnost přicházející v tuchách snů?

(...)
hmyzím tím drilem pohrdaje
nechce se mi, i když by všichni
po hlavě chodili, chodit též
třebaže se vydávám v nebezpečí
směšnosti pro chůzi svou přirozenou
nechce se mi halekat ano a halekat ne
podle toho jen, odkud fouká

Jsem tu můj Bože
na planetě naší rychle se otáčející
návštěvou u krásy
bytem v hrůze
a mezi hrůzou a krásou se potáčeje
tak sotva stačím si rozvážit
co všechno ztraceno co všechno
ztratit ještě lze...

(ZAHRADNÍČEK, J. *La Saletta*. In: Sochrová M. *Čítanka IV. k literatuře v kostce*. Praha: Fragment, 2012. s. 98.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Doložte v textu ukázky, že autor je skeptický k poválečnému vývoji světa:
- 2) Co autor (lyrický subjekt) odmítá, jak se nechce chovat, čemu se nechce podřizovat?
- 3) Doložte, že autor patří ke křesťansky orientovaným básníkům:
- 4) Báseň má místy smířlivou a jinde zase útočnou polohu. Vyhledejte příklady obojího přístupu:

po celém světě
 spojoval,
ty nejsi bitva u Slouhova,
kde vojsko pána
 z Mordové
zrubalo vojska biskupova,
aby pak týden
 mělo pré,
ty jsi ten lán,
 co zůstal po nich,
zasetý tajně
 po nocích.
(...)
Ty, historie,
 s maskou dolů.
Už ti v ní nikdo
 nevěří.
Kde jsou tví
 zpupní
 žoldnéři?
Těm odzvonili.
 A kde páni?
Pes po nich neštěkne –
hluboko zakopání.
A zbyl tu lid,
a zbyl ten lán.
a obojí tu
dýchá, kvete, žije.
A v tom je význam,
 jediný,
té naší
Historie.

- 1) Doložte na básni, že patří k socialisticky angažované poezii:
- 2) Kdo je v básni ironizován, komu se báseň vysmívá?
- 3) S kým naopak básník soucítí?
- 4) Jaký je podle básníka opravdový smysl historie?
- 5) Čím je báseň výrazná po formální stránce?

11. Josef Kainar: Nové mýty (VY_32_INOVACE_351)

Stříhali dohola malého chlapečka

Stříhali dohola malého chlapečka
kadeře padaly k zemi a zmíraly
kadeře padaly jak růže do hrobu
Železná židle se otáčela

Šedaví pánové v zrcadlech kolem stěn
Jenom se dívali Jenom se dívali
Že už je chlapeček chycen a obelstěn
V té bílé zástěře kolem krku

Jeden z nich Kulhavý učitel na cello
Zasmál se nahlas A všichni se pohnuli
Zasmál se nahlas A ono to zaznělo
Jako kus masa když pleskne o zem

(...)

Učeň se dívá na malého chlapečka
jak malé zvíře se dívává na jiné
Ještě ne chytit a rváti si z cizího
A už přece

Ráno si staví svou růžovou bandasku
Na malá kamínka Na vincka chcípáčka
A proto učňovy všelijaké myšlenky
jsou vždycky stranou A trochu vlažné

(...)

Stříhali dohola malého chlapečka
Dívat se na sebe Nesmět se pohnouti
nesmět se pohnouti na židli z železa

Už mu to začlo

(KAINAR, J. *Nové myty*. Praha: Československý spisovatel, 1967. s. 12.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Jakou myšlenku báseň vyjadřuje?
- 2) Proč si autor vybral takovouto všední událost?
- 3) Jak se na celou záležitost dívá okolí? Je nějaký rozdíl mezi dospělými a učeněm?
- 4) Vysvětlíte význam posledního verše?
- 5) Jaké jazykové prostředky jsou v ukázce použity? Doložte je konkrétně:

12. George Orwell: 1984 (VY_32_INOVACE_352)

Do cely vstoupil Parsons. Měl na sobě khaki šortky a sportovní košili. Tentokrát byl Winston tak ohromen, že na své útrapy zapomněl.

„Ty jsi tady!“ zvolal.

(...)

„Za co jsi tu?“ zeptal se Winston.

„Ideozločin!“ řekl Parsons skoro s pláčem. Z tónu jeho hlasu bylo jasné, že úplně uznává svou vinu, že se toho hrozí a nechce se mu věřit, že by se s ním takové slovo mohlo spojovat. Zastavil se proti Winstonovi a dychtivě začal dorážet: „Nemyslíš si, že mě zastřelí, že ne, kamaráde? Přece člověka nezastřelí, když vlastně nic neudělal – jenom za myšlenky, kterým se nemůže ubránit? Já vím, že člověka spravedlivě vyslechnou. Ach, v tomhle já jim důvěřuju! Přece mají o mně záznamy, ne? Ty přece víš, jaký jsem byl. Vlastně ne špatný chlap. Ne moc chytrý, samozřejmě, ale snaživý. Já se přece snažil udělat pro Stranu všechno, no ne? Vyvážnu z toho s pěti lety, nemyslíš? Anebo možná s deseti? Chlap jako já by mohl být v pracovním táboře docela užitečný. Přece by mě nezastřelili jen za to, že jsem jednou vyjel z kolejí?“

„Jsi vinen?“ zeptal se Winston.

„To se ví, že jsem vinen!“ vykřikl Parsons a servilně pohlédl na obrazovku.

„Snad si nemyslíš, že by Strana zavřela nevinného člověka?“ Jeho žabí obličej se uklidnil a dokonce dostal poněkud svatouškovský výraz. „Ideozločin je příšerná věc, člověče,“ řekl pompézně. „Je zákeřný. Zmocní se tě, ani nevíš jak. Víš, jak se zmocnil mně? Ve spánku! Ano, je to tak. A já tak pracoval, snažil se hledět si svého, vůbec jsem nevěděl, že mám v hlavě něco špatného. A potom jsem začal mluvit ze spaní. A víš, co mě slyšeli říkat?“ Ztišil hlas jako někdo, kdo musí pronést před lékařem neslušné slovo.

„*Pryč s Velkým bratrem!* – Ano, to jsem řekl! A zřejmě jsem to opakoval znovu a znovu. Mezi námi, kamaráde, jsem rád, že mě dostali dřív, než to došlo dál. Víš, co jim řeknu, až přijdu před tribunál? „Děkuju vám,“ řeknu, „děkuju vám, že jste mě zachránili dřív, než bylo pozdě.“

„Kdo tě udal?“ zeptal se Winston.

„Moje dcera,“ řekl Parsons s jakousi žalostnou pýchou. „Poslouchala klíčovou dírkou. Slyšela, co jsem říkal, a hned na druhý den si to štrádovala k patrole. Na takovýho prcka je to výkon, co? Vůbec jí to nemám za zlý. Fakticky jsem na ni pyšný. Každopádně to dokazuje, že jsem ji vychovával ve správném duchu.“

(ORWELL, G. 1984. Praha: Naše vojsko, 1991. s. 163-164.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Co ukázka zachycuje?
- 2) Čím se vyznačuje Parsons? Jak se na něm podepsala ideologie?
- 3) Jsou v ukázce příklady newspeaku?
- 4) Čím je dále ukázka z jazykového hlediska zajímavá?

13. Josef Kainar: Člověka hořce mám rád (VY_32_INOVACE_353)

Člověka hořce mám rád

Hlubokým lesům se hluboce obdivuji,
ze slunce vroucně se těším,
oceán chtěl bych za hrob mít,
a strhují mě bouře.

Člověka,
toho mám rád.

A mám ho rád, ne protože je svatý
v svém člověčenství propastném,
ne pro vášeň, již kolem sebe mlátí
jak chasník o hodech
svým novým opaskem,
já si nenamlouvám,
že by jeho hlava
byla velebný
a úctyhodný chrám,
kde mu myšlenky
jak tlustí kostelníci
bloumají vážně
sem a zase tam ...

Mám člověka rád,
že se nepoddává.
Že ubíjený celá tisíciletí
i z hrobečku se vydrapká,
i z ohně vyletí,
ať už jak Fénix,
nebo holoubátko.
On ví, že žít je sladko,
ach tak sladko,

když pije víno, oči přivírá,
a archandělský chór mu na podnebí hrá,
očima muchlá dívenky
i krásné tvary váz,
rád sedá nad svou zahradou,
když vůně růží ve tmách jdou...

(KAINAR, J. *Člověka hořce mám rád*. Praha: Mladá fronta, 1959. s. 7-11.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Jaké téma báseň zobrazuje?
- 2) Jaký je postoj lyrického subjektu k lidem?
- 3) Jací jsou podle lyrického subjektu lidé?
- 4) Čím je báseň výrazná po formální stránce?

14. Jaroslav Seifert: Píseň o Viktorce (VY_32_INOVACE_354)

1

Noc byla tenkrát bezmála
a Úpa byla rozvodněna
Volal jsem do tmy jejich jména,
dvě krásná jména zoufalá.

Té, která byla raněna
a sežehnuta bleskem krásy,
básnířky, která vplétala si
krvavé trní do jména.

Té, která krásná nad jiné,
neměla strach z té čaromoci,
ač věděla, že bez pomoci
svou vlastní krásou zahyne.

Jako bych volal do mládí
a stíral dech svůj se zrcadla,
abych tam spatřil její ňadra,
bílá – na černém pozadí.

Stín tváří padá na její
a jsou to lásky zimomřivé.
Ještě však nosí jako dříve
tu černobílou kameji.

Pak jméno té, jež do těch vod
černých, jako by tekla tuha,
zpívala večer samodruhá
z oblohy plné třpytných not,

té šílené, té z příběhu,
té, která bleskům rouhala se
a s trpkým smíchem na grimase
chodila bosa po sněhu.

(...)

4

(...)

– Když se jen dotkneš ruky mé
a dlaň tvá lehce padne do mé,
struny, o kterých nevíme,
ozvou se tiše, povědomé.
Když dlaň tvá lehce padne do mé,
když se jen dotkneš ruky mé.

Svět nikdy nebyl bez růží,
kdo spíš než milenci to vědí;
a řinčelo-li oruží
z ocele kruté nebo z mědi,
kdo spíš než milenci to vědí,
svět nikdy nebyl bez růží.

Ty, lásko, pozdravena buď,
buď věčná, skutečností jsi-li.
A jsi-li snem, jen neprobud'
mé oči, i když den je bílý.
Člověk je šťasten, třeba šílí,
ty, lásko, pozdravena buď!

(SEIFERT, J. *Píseň o Viktorce*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 265-266, 279-280.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Které dvě ženy inspirovaly básníka v prvním zpěvu?
- 2) Jaké konkrétní motivy s nimi autor spojuje?
- 3) Jsou jejich osudy spíše podobné nebo rozdílné (vytváří mezi nimi kontrast nebo paralelu)?
- 4) Jaká myšlenka je vyjádřena v ukázce ze čtvrtého zpěvu (doložte na textu)?

15. J. D. Salinger: Kdo chytá v žitě (VY_32_INOVACE_355)

Zničehonic jsem začal brečet. Byl bych dal všechno na světě za to, abych nebrečel, ale brečel jsem. „Ne, vy nejste zloději,“ povídám. „Jenom jste mi právě ukradli pět –“ „Drž hubu,“ povídá Maurice a strčil do mě. „Hele, nech ho bejt,“ řekla Sunny. „Hele dem. Prachy, co nám byl dlužnej, jsme dostali. Tak dem. Hele, pod’.“ „Už jdu,“ povídá Maurice. Ale nešel. „Poslyš, Maurice, vážně. Nech ho bejt.“ „Copak někomu co dělám?“ povídá. Nevinně jak andělíček. Načež udělal to, že mě hrozně surově cvrnk do pyžama. Já vám nebudu vykládat, kam mě cvrnk, ale bolelo to pekelně. Řek jsem mu, že je sprosták a imbecil pitomá. „Cože?“ povídá. Dal si ruku k uchu jako by byl hluchej. „Cože? Cože jsem?“ (...)

A pak mě uhodil. Já se vám ani nesnažil uhnout nebo se skrčit nebo něco. Jenom jsem cítil tu příšernou ránu do žaludku.

Ale knokaut jsem nebyl, poněvadž vzpomínám, jak jsem se za nima z podlahy díval a viděl, jak oba vycházejí a zavírají dveře.

(...)

Ale já jsem stejně šílenec. Na mou duši, že jsem. Asi v půli cesty do koupelny jsem začal dělat, jako že mám kulku v břiše. Maurice mě provrtal! A teď jsem na cestě do koupelny, abych si lok důkladně whisky nebo něčeho a uklidnil si nervy a pak se dal doopravdy do toho.

(...)

Trvalo mi značně dlouho, než jsem usnul. Já vám nebyl ani unavenej – ale nakonec jsem usnul. Ale stejně jsem měl chuť spáchat sebevraždu. Vážně. Měl jsem chuť skočit z okna. A byl bych to taky asi udělal, kdybych byl na beton věděl, že mě tam někdo něčím přikryje, až přistanu. Neměl jsem chuť se nechat okukovat stádem nějakých pitomejch čumilů, až budu ležet v tratolišti krve.

(SALINGER, J. D. *Kdo chytá v žitě*. Praha: Práce, 1979. s. 99-101.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Co je v ukázce zachyceno?
- 2) Charakterizujte na základě ukázky hlavního hrdinu příběhu:
- 3) Jaký slohový postup je v ukázce uplatněn?
- 4) Kdo je vypravěčem příběhu? Jak takový kompoziční postup nazýváme?
- 5) Jaké jazykové prostředky jsou v ukázce použity? Doložte je konkrétně:

16. Jaroslav Seifert: Halleyova kometa (VY_32_INOVACE_356)

Letohrádek Hvězda

Bylo opět jaro.

Pod drátěným plotem
vyběhla kuřata v trávě
a děti si je nasbíraly do dlaní.
Ale i dětská ruka může být tvrdá

Za dlouhou zdí a nad vrcholky stromů
vidíme z okna střechy letohrádku.
Tady i tam bylo kdys bojiště.
Však víte!

A kde už nebylo?
A všude kolem cest i v příkopech
leželi padlí.

Pod Bílou horou je dnes tankodrom,
cvičí tam vojáci
a občas těžce supí motor v pancířích.
Ubohá hnízda koroptví.

Chudinka tráva,
co všechno musí unést na stéblech.

Koho však poprosit
a koho zapřísáhnout
a koho donutit pěstí?
Oblaka? Nebe? Vítr? Kameny?
A nebo jenom lidi?

Až zvedne život děti ze země,
ať je to nebolí.
Špatně se leží, když je pod hlavou
štěrk s bodlácím.

(SEIFERT, J. *Halleyova kometa*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1967. s. 43-44.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Kde se objevuje konkrétní zážitek a kde v básni je jeho zobecnění (vyjádření určitého obecnějšího postřehu, moudra, které ho přesahuje)?
- 2) Čím se z obsahového hlediska liší báseň a případně celá sbírka od předchozí autorovy tvorby?
- 3) Pokuste se v rámci básně vysvětlit verš „*Tady i tam bylo kdys bojiště.*“:
- 4) Čím je báseň výrazná po formální stránce?

17. Jiří Kolář: Prométheova játra (VY_32_INOVACE_357)

Seděla na svahu náspu
v mokré trávě.
Ani živá ani mrtvá,
jen dále od trati
ležel kdosi bez hnutí.
Ale
pomalu se začali objevovat lidé.
Postáli a nerozhodně
hleděli z dálky.
Ti přicházeli,
ti odcházeli,
byl bílý den.
Místo bylo všude viditelné.
Její havraní kudrnaté vlasy a černé planoucí oči
pod padajícími víčky;
věděli co se stalo,
a nikdo na ni nepromluvil.
Vzala pravou nohu
do zkrvavených rukou,
shrnula si sukni přes kolena;
ortel smrti uvízlý v koleně
ji přibíjel jako hřeb k zemi:
A za poskytnutí pomoci
hrozila smrt!
...
Zkopal jsem ji, až z ní proudem crčela červená.
Vzala pravou nohu do zkrvavených rukou,
shrnula si sukni přes kolena: „Zab mě, zab mě,
raději zab!“ křičela jako d'áblem posedlá.
Ale tenkrát padalo dost živých pro větší nic
a já, já měl svůj ortel smrti, uvízlý v koleně,
dárek z první války, příliš v paměti, abych se
odvážil vzít nůž, ale srdcem jsem ji přibíjel
jako hřeb k zemi, toužil udělat všemu konec.
Ale tenkrát zbývalo všem lidem jen se modlit.
Však pamatujete, ne za zločin a zradu,
za poskytnutí pomoci hrozila smrt, Bože,...

(KOLÁŘ, J. *Prométheova játra*. Praha: Československý spisovatel, 1990. s. 14-15, 23.)

Otázky a úkoly k textu:

1. Co je v ukázce zachyceno (na jaké události ukázka reaguje)?
2. Jedná se o epický, nebo lyrický text?
3. Charakterizujte verš ukázky:
4. Jaké jazykové prostředky jsou v ukázce použity? Doložte je konkrétně:

18. Ivan Olbracht: Golet v údolí (VY_32_INOVACE_358)

Jedou. Oči měla zavřeny. Ach, jedou.

„Daleko, pryč!“ říkala si jako malé děti, když si hrají.

Hledala dlaní, je-li vedle ní Ivo, a dotkla se kratičce jeho ruky. A ta ruka, která jí doposud doprávala klidu, mylně se domnívající, že jest o něco žádána, se k ní blížila. Ale Hanele ji od sebe odsunula.

Otevřela oči.

Koně pádily dolů úzkým údolím, které bylo jen silnicí a říčkou daleko od břehů zamrzlou a pouze ve svém prostředku s průsvitně proudící vodou podivně zelenou, vše ostatní byly jen dvě strmé stráně se zasněženým lesem a úzký pruh oblaků nad hlavami.

Ale Hanele krajinu pohledem jen ovadila. Její oči utkvěly na pruhu oblohy: na šedivé bystřině mraků, rovnoběžné s říčkou dole, převalující se vlnami a proudící z hor do roviny jako ona. Haneliny rozšířené oči tam zůstaly a ten, kdo seděl po jejím boku, chápe, neučinil nic, aby je odtamtud odvedl.

„Dědečku!“ zašeptala.

Neboť toto jméno bylo jediné, jež se vynořilo z temných hlubin nitra. Zatímco doma otec, navěky zneuctěný, si nožem nařízl chlopni kabátu a trhl, a matka, která z hanby a studu před lidmi po celý život již nevyjde z ohrady domu a dvora, si u krku roztrhla roucho a oba bosi usedli na zemi, aby plačící nad smrtí nejmladší dcery se modlili modlitbu za zesnulé, utkvívала Hanele pohledem na proudy sněhových mraků a její překrásné oči do sebe sály jejich smutek.

A zatímco nad polanskými horami již zapadalo červené slunce a šerící se modlitebně se shromáždilo deset mužů, aby se pomodlili za umrlou, vjížděla Hanele branou hor do rozblyštěné roviny, osvětlené týmž sluncem, zde ještě plným a zářícím, a její oči vplynuly zároveň s proudící řekou mračen do ohromného jezera, bouřlivého a přehazujícího vlny jen při ústí nebeské bystřiny, ale čím dále, tím více se čistícího a na obzoru již jasného. A tyto dálky a široširost do sebe Haneliny oči také vpíjely.

A druhého dne, když za ni městský rabín rozsvěcoval v synagóze černou svíci, uháněla Hanele v žlutém automobilku s velkou bednou vzadu umrzlou silnicí se sněhovým popraškem u příkopů podél viničných pahorků, na nichž mezi holými tyčkami stály domky jako z hračkářské krabice, a letěla vesnicemi s velkými kříži na kostelních věžích a s židovskými krámkami, před nimiž si hrály děti. A to bylo v době, kdy Hanele dovedla již přemýšlet a vzpomínat. A tehdy se kladlo do jejích očí cosi vzdorného a tvrdého.

A tento smutek, daleká zasněnost a krupěj tvrdosti do nich skanulá zůstanou v jejích očích navždy. V jejích krásných očích, které snad jednou zdědí také děti Hany Karadžičové.

(Olbracht, I.: *Golet v údolí*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. s. 209-210.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Co je v ukázce zachyceno?
- 2) Charakterizujte na základě ukázky hlavní hrdinku příběhu:
- 3) Kdo je vypravěčem příběhu? Jak takový kompoziční postup nazýváme?
- 4) Jaké jazykové prostředky jsou v ukázce použity? Doložte je konkrétně:

19. Miroslav Holub: Tak zvané srdce (VY_32_INOVACE_359)

Vyučování

Vstupuje strom a uklání se, říká:

Já jsem strom.

Kane sem černá slza nebe a praví:

Jsem pták.

Blíží se

po pavučinovém vlákně

něco jako láska

a říká:

Jsem ticho.

A pak se rozvalí u tabule

národně demokratický

kůň ve vestě

a opakuje,

stříhaje ušima na všechny strany,

opakuje a opakuje

Jsem motor dějin

a

my všichni

milujeme

pokrok

a

odvahu

a hněv bojovníků.

A tu zpod dveří třídy

tenkým praménkem

vytéká krev.

Neboť se začíná

čtvrcení

nevinátek.

(Holub, M. *Tak zvané srdce*. Praha: Mladá fronta, 1963. s. 9-10.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Na jakém kompozičním postupu je báseň vystavěna?
- 2) Co je vyjádřeno (jaké představy) v první sloce básně?
- 3) Co celkově v básni autor odmítá, co kritizuje?
- 4) Co znamená závěrečné dvojverší „*neboť se začíná čtvrcení nevinátek*“?

20. Oldřich Mikulášek: Ortely a milosti (VY_32_INOVACE_360)

Vyvolavač

Viděl jsem vyvolavače,
který pravil:
Dámy a pánové, vstupte!
Mluvil jménem červů a žízal,
této bílé a růžové nahoty země:
Kdo vejde k nim,
bude obrán na kost,
obrat' se na ně s důvěrou!
Řekl také: nebude už pláče,
jen ticho povane intimitou míst,
kde kdysi zachvíval se morek,
malými tunely vaší dutosti.
Vstupte!

Ale nikdo se nehlásil.

Tu onen vyvolavač,
trapně lysý,
neboť chloupku ani jedinému
nezželelo se ho –
a hladký k tomu jak řeč člověka,
který vás chce hodit okounům,
pokryl tvář úsměvem:
Což není mezi vámi zoufalce,
jenž by rád umřel?
Jenž by rád zkapl,
opřen lehce o sud?
Co je to život?
Vždyť anděl sotva kýchne,
až k chřípí doletí mu prach,
na který semele vás motor vesmíru;
vždyť v přísných rysech smrti
je krása skoro čirá,
již znají leda husy v klínu táhnoucí
ke špičce Boha nosu. –
(...)

Tu onen vyvolavač
se rozlítíl.
Když začal spílat ženám
greší ošoupaných
a mužům umnutců
a slinbab,
a znovu ženám, že se stydí zeď,
když bok svůj o ni otřou,
a znovu mužům,
že jsou kurořitky,
jimž by i blatník v plískanici nasral,
zaplakal někdo v zástupu a křikl:
– On uráží!

A jiný, zřejmě dávno bez jména,
a smutný jako ocas psa,
co ztratil pána,
promluvil tak, že dům se sesouval
a vždycky přesně o vzlyk:
přátelé opuštěnci,
jsme svázáni jen tkaničkami bot
a ty se ještě někdy zasukují.
(..)
Jíst, pít a spát
jsou naše dějiny.
A potom vratný pohyb útroh.
A hololezení
vstříc břichům jalovým.
(...)
Vyvolavač dávno odešel.
Zástup zapolykal
a bylo to
jako kapot v prázdné, temné sluji,
v uchu Toho,
co je bez viny.

(Mikulášek, O. *Ortely a milosti*. Praha: Československý spisovatel, 1970. s. 33-37.)

Otázky a úkoly k textu:

- 1) Zhodnoťte báseň z hlediska příslušnosti k literárnímu druhu:
- 2) Charakterizujte vyvolavače (jaký je, co po lidech chce):
- 3) Jak reagují lidé na vyvolavače (jaké mají vlastnosti)?
- 4) Co je v básni celkově kritizováno, před čím autor varuje?

Stručné odpovědi na zadané otázky a úkoly

1. Eduard Bass: Cirkus Humberto

- 1) V ukázce je zachyceno, jak se Vašek Karas začíná naplno včleňovat do cirkusového prostředí, které si oblíbil.
- 2) Vašek je cílevědomý a odhodlaný, nebojí se námahy a tvrdé práce, ba dokonce ani bolesti, kterou přináší náročný trénink. Na svůj věk je až ambiciózní, chce něco v cirkusovém prostředí dokázat, chce se vypracovat.
- 3) Slouží k zvýraznění kontrastu mezi postoji obou Karasů, dále také k charakteristice Vaška. Celkově můžeme říci, že také posouvá děj dopředu.
- 4) Vypravěčem příběhu je blíže neurčená osoba, tzv. vypravěč. Jedná se o kompoziční postup označovaný jako er-forma.
- 5) Převažuje spisovný jazyk, ale není používán zcela důsledně. Výrazně se uplatňují nespisovné prvky s cílem charakterizovat cirkusové prostředí (které je značně mezinárodní) a především postavu Achmeda, který v promluvě používá řadu cizojazyčných slov.

2. Vítězslav Nezval: Historický obraz

- 1) V básni je přímo zmiňovaná válka a pokračující boje v Praze na jejím konci. Uznání sovětských vojáků a jejich zásluh je v posledních dvou slokách ukázky (*přišli včas, mají kouzlo ruských písní, pěticípá hvězda ...zvítězila za svět*).
- 2) Protože báseň pojednává o konci války v Praze – pražské povstání.
- 3) Prostí, lidští, vítězni x trosečníci, vrazi a sebevrazi, stoupenci smrti (umrlčí lebka).
- 4) Pravidelný rytmus i rýmové schéma, členění na trojverší, z básnických prostředků uplatněno například oslovení, kontrast a přirovnání.

3. Jaroslav Seifert: Přilba hlíny

- 1) Pražské povstání, jeho průběh až do příjezdu sovětské armády.
- 2) Především závěrečné verše (*ruka obhroublá...jak se jmenoval ten rudý voják, už jsem zapomněl, však jeho ruku držím dodneška*).
- 3) Zoufalství, statečnost, víra ve vítězství a radost z něho, smutek nad padlými.
- 4) Gradace (noc první ..., noc druhá ... atd.).
- 5) Přirovnání, metafora, personifikace, epiteton,...

4. Vilém Závada: Povstání z mrtvých

- 1) Krajina působí dynamicky, neučesaně, nepřirozeně, ale postoj lyrického subjektu k ní se nezdá být negativní.
- 2) Lidská činnost, práce, průmysl, ale také válka.
- 3) „...zemské hlubiny už vyloupili na granáty a na miny. S rudami země tavili rudy hvězd a kuli zbraň na vyvrácení měst.“
- 4) Příklady naturalistických detailů: *narudlá rána podebraná bahnem, vyhrěznou železem a hnijí, ze sopek hniloby se valí hnis,...*

5. František Halas: V řadě

- 1) Na poměry za války, válečné utrpení, ale i hrdinství lidí, kteří se postavili okupantům.
- 2) Tragika, zachycení strachu, ale také hrdinství, které to vše překonává; v závěru apel, aby se nezapomnělo.
- 3) Tragičností, ale především typicky halasovskou prací s jazykem a básnickými prostředky.
- 4) Pravidelné členění do slok, rým. Především výrazná jazyková stránka: netradiční metafora a spojování slov (*ticho zpyšnělé, verš se hryže, zeměláska, závětné vpadá hrdinovo apod.*).

6. Vladimír Holan: Rudoarmejci

- 1) Celá báseň pojednává o sovětském vojákově, zdůrazňuje jeho kladné vlastnosti.
- 2) Nereflektuje přímo boje, zachycuje především období po válce, důraz je kladen na charakteristiku konkrétního vojáka, z hlediska formálního je výrazný sklon k prozaizaci verše.
- 3) Jsou zdůrazněny jeho kladné vlastnosti, především jeho lidskost a obyčejnost, prostota. Konkrétně například je statečný, ale nemluví o tom, raduje se z drobností (vatovaný kabát, báseň i cigareta).
- 4) „*Po letech satanských přízraků byl jsem ohromen jeho lidskou skutečností.*“

7. František Hrubín: Hirošima

- 1) Hvězdy jako tradiční námět básní, jejich opěvování, ale lyrický subjekt (autor) je nemůže opěvovat, protože potřebuje vyjádřit něco závažnějšího, tragičtějšího. Alespoň se na ně odvolává jako na svědky lidského bláznovství, omezenosti a krutosti.
- 2) Princip montáže – prolínání více dějových rovin (více samostatných lidských osudů a dvou měst Prahy a Hirošimy).
- 3) Detaily slouží na jedné straně ke zdůraznění obyčejnosti, obyčejných projevů lidského života, zároveň postupně se stále větší naléhavostí připomínají hirošimskou tragédii.
- 4) Výrazně se uplatňuje například oslovení a metafora, dále přirovnání, epiteton, inverze.

8. František Hrubín: Romance pro křídlovku

- 1) Princip montáže a střihu, prolínání několika dějových a časových rovin.
- 2) Hlavní sok, který soupeřil s vypravěčem o lásku dívky Teriny.
- 3) První láska, platonická, něžná, ale velmi hluboký cit, celoživotní zážitek, který se mu stal trvalou inspirací.
- 4) Především metafora, epiteton a další obrazná vyjádření.

9. Jan Zahradníček: La Saletta

- 1) Autor si nedělá iluze o dalším vývoji: „*Bylo po veliké válce, ulice rozbourány / bylo před velikou válkou; je to minulost doznívajících v hrůzách snů / je to budoucnost přicházejících v tuchách snů*“.
- 2) Odmítá jít s davem, podřizovat se nesmyslným představám a nesprávným autoritám („*nechce se mi, i když by všichni po hlavě chodili, chodit též*“).
- 3) Náboženské motivy („*zvony vyzváněly ... na samém srázu věčnosti*“ apod.) a dále především závěru ukázky se obrací k Bohu.

- 4) Útočná poloha básně se objevuje v prvních verších („*má ubohá slova ... počala se znovu šikovat voják za vojákem*“), a dále již v citovaných verších, kde odmítá jít s davem. Smířlivost najdeme především v závěru básně („*a mezi hrůzou a krásou se potáčeje ... co všechno ztraceno co všechno ztratit ještě lze*“).

10. Josef Kainar: Veliká láska

- 1) Odpor vůči třídnímu uspořádání a společenské nespravedlnosti (např. *celé té panské noblese zabylo špatně – ztratila se, jen veteš po ní zbyla*), víra ve změnu, v nové společenské uspořádání (*historie, s maskou dolů, už ti v ní nikdo nevěří*).
- 2) Lidem, kteří vnímají a vykládají historii jen jako životy a činy mocných a urozených. Zároveň jsou právě ironizováni i tito mocní a urození.
- 3) S obyčejnými lidmi.
- 4) V tom, co dokázali obyčejní lidé, v jejich práci a životech (*a zbyl tu lid, a zbyl ten lán ...a v tom je význam jediný*).
- 5) Především netradičním uspořádáním veršů, jejich grafická podoba má blízko k některým avantgardním směrům, zvláště ke kubofuturismu.

11. Josef Kainar: Nové mýty

- 1) Osudovost lidského života, nutnost se přizpůsobit.
- 2) Odpovídá poetice Skupiny 42 a záměru ukázat všední události jako novodobé moderní mýty.
- 3) Nevraživě vůči chlapci až se sklonem k vysmívání se. Učeň na rozhraní, soucítí s ním, ale i on už poznamenán tvrdostí a bezohledností světa dospělých.
- 4) Více možností – život mezi dospělými, nutnost se přizpůsobovat, podřizovat, dělat kompromisy,...
- 5) Výrazné je použití prostředků nespisovné češtiny v jinak spíše spisovném textu (*na vincka chcípáčka*).

12. George Orwell: 1984

- 1) Situaci, kdy je hlavní hrdina obviněn z tzv. ideozločinu, čeká v cele a neví, co s ním bude dál.
- 2) Parsons je ustrašený, ale zároveň natolik už zmanipulovaný ideologií, že uznává svou vinu, i když ví, že vlastně nic špatného neprovedl. Věří ale, že je dobře, že byl odhalen tak brzy, protože by se v budoucnu určitě něčeho dopustil. Dokonce mluví s uznáním o své malé dceři, která ho udala.
- 3) Za příklady newspeaku můžeme považovat slova ideozločin a Velký bratr.
- 4) Uplatněním hovorového až nespisovného jazyka v dialogích (*šťrádovala k patrole, takovýho prcka* apod.).

13. Josef Kainar: Člověka hořce mám rád

- 1) Lidský úděl, lidské vlastnosti.
- 2) Obdivuje je, i když nemají jen dobré vlastnosti, má je rád; silný citový vztah.
- 3) Nezdolní, dokážou se přes špatné věci vždy znovu vzchopit k životu a užívat si ho.

- 4) Rozvolněná stavba verše pokud jde o rozsah strof a délku jednotlivých veršů. Jinak je verš vcelku rytmický, uplatňuje se rým. Z básnických prostředků se dále využívá přirovnání někdy s přechodem až k metafoře.

14. Jaroslav Seifert: Píseň o Viktorce

- 1) Viktorka (literární postava z románu Babička) a samotná Božena Němcová, autorka Babičky.
- 2) Motivy krásy (*sežehnuta bleskem krásy*), tragického osudu (*vplétala si krvavé trní do jména*), lásky (*neměla strach z té čaromoci, lásky zimomřivé, lásko pozdravena buď*).
- 3) Zdůrazňuje podobnost (krásné ženy, nebojí se milovat, ale tragický životní osud).
- 4) Láska jako jedna z největších životních hodnot, její věčnost, nezničitelnost.

15. J. D. Salinger: Kdo chytá v žitě

- 1) Ukázka zachycuje jednu ze situací, které hlavní hrdina prožívá, když se snaží proniknout do světa dospělých. Konkrétně zachycuje střet s pasákem Mauricem.
- 2) Hlavní hrdina je nedospělý, touží po světě dospělých, ale chováním připomíná spíše dítě, je však také nezkažený a čestný.
- 3) Převažuje slohový postup vyprávěcí.
- 4) Vyprávěčem je samotný hlavní hrdina, jedná se o tzv. ich-formu.
- 5) Z jazykového hlediska je ukázka výrazná použitím hovorového a nespisovného jazyka (například: brečet, hubu, bejt, dem, dlužnej, pitomá, hluchej).

16. Jaroslav Seifert: Halleyova kometa

- 1) Konkrétní zážitky například: *bylo jaro, vyběhla kuřata, děti je sbíraly do dlaní, vidíme z okna střechy letohrádku, tady i tam bylo kdys bojiště*; zobecnění: *ale i dětská ruka může býti tvrdá, a kde už nebylo, koho však poprosit a koho zapřísáhnout a koho donutit pěstí*.
- 2) Více zobecnění, reflexivnost (úvahy nad prožitým životem).
- 3) Narážka na historické události (bitvu na Bílé hoře a zřejmě na boje v době pražského povstání na konci druhé světové války).
- 4) Prozaizací verše, bez výraznějšího použití básnických prostředků (převaha přímého vyjadřování).

17. Jiří Kolář: Prométheova játra

- 1) Ukázka reaguje především na události druhé světové války, okrajově je zmiňována i první světová válka.
- 2) V textu je velmi výrazný sklon k dějovosti, jedná se tedy o text epický.
- 3) Jedná se o volný verš, který není rytmizovaný ani rýmovaný. Básnické prostředky nejsou téměř vůbec využity, důraz je kladen na až naturalistické detaily.
- 4) Jazyk je sdělný, záměrně nebásnický, spisovný.

18. Ivan Olbracht: Golet v údolí

- 1) Definitivní rozchod hlavní hrdinky se svou rodinou a komunitou vesnice silně věřících ortodoxních židů na Podkarpatské Rusi.
- 2) Je odhodlaná, rozhodla se a své rozhodnutí již nechce změnit, ale zároveň pociťuje, že tímto rozhodnutím něco důležitého již napořád ztrácí, že v ní zůstane natrvalo určité prázdné místo (proto také motiv smutných očí, který se objevuje i v názvu povídky).
- 3) Vypravěčem příběhu je blíže neurčená osoba, tzv. vypravěč. Jedná se o kompoziční postup označovaný jako er-forma.
- 4) Jazyk je spisovný s občasným využitím knižních výrazů, poetismů a obrátů blízkých básnickému jazyku (mylně se domnívající, o vadila, šedivá bystrina mraků, temných hlubin nitra, utkvívá pohledem atd.).

19. Miroslav Holub: Tak zvané srdce

- 1) Na výrazném protikladu první sloky se zbytkem básně.
- 2) Přirozenost a harmoničnost obyčejných věcí, které jsou ale v lidském životě důležité (stromy, zvířata – pták, city – láska), člověk se od nich může učit.
- 3) Hrubost, omezenost, vychloubačnost, samolibost a frázovitost představovaná v tomto případě politikem.
- 4) Až biblický motiv – na hloupost a samolibost lidí doplácí vždy jako první ti nejnevinější.

20. Oldřich Mikulášek: Ortely a milosti

- 1) V básni je výrazný sklon k dějovosti, můžeme ji tedy označit za lyricko-epickou až epickou báseň.
- 2) Vyvolávač je umanutý svým jediným cílem, vnucuje se lidem, přesvědčuje je o své pravdě, ale není tak působivý, aby lidi přilákal (ti jsou navíc značně pasivní). Požaduje po lidech, aby se vzdali života, je to vyvolavač smrti.
- 3) Lidé vyvolavače odmítají, ale ne pro nějakou zásadovost nebo radost ze skutečně prožitého života, spíše jsou naprosto pasivní, neschopní a přízemní.
- 4) Varuje před manipulací s lidmi, ale i před jejich vlastní pasivitou, před přízemností jejich životů, před neschopností život smysluplně prožít.